

Πρεβεζάνικα Χρονικά

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 57-58 (2021)

Η Ελληνική Επανάσταση στο μυοκάρδιο της Γαλλίας

Σπύρος Μπρίκος

doi: [10.12681/prch.36545](https://doi.org/10.12681/prch.36545)

Copyright © 2024, Σπύρος Μπρίκος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Μπρίκος Σ. (2024). Η Ελληνική Επανάσταση στο μυοκάρδιο της Γαλλίας. *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, 317–330. <https://doi.org/10.12681/prch.36545>

Σπύρος Γ. ΜΠΡΙΚΟΣ*

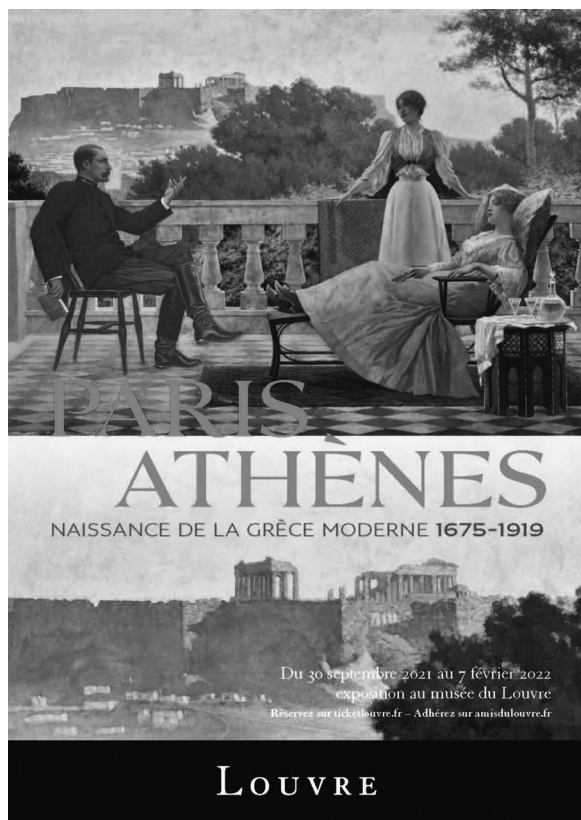
*Η Ελληνική Επανάσταση στο μυοκάρδιο της Γαλλίας***

Ο τίτλος του κειμένου αυτού θα μπορούσε εναλλακτικά να είναι «Ανταποκρίσεις από το Μουσείο του Λούβρου» ή «Ελλάς – Γαλλία συμμαχία», όπως το σύνθημα που κυριάρχησε στις σχέσεις μεταξύ Ελλάδος και Γαλλίας μετά το 1974 και που επανέλαβε ο Πρόεδρος της Γαλλικής Δημοκρατίας Νικολά Σαρκοζί μιλώντας στην Ελληνική Βουλή τον Ιούνιο του 2008. Μια φαντασμαγορική αίσθηση κατακλύζει τον γράφοντα, ένα αίσθημα αμφιθυμίας, καθώς «εισβάλε» στην αίθουσα περιοδικών εκθέσεων «Ναπολέον» του Μουσείου του Λούβρου κατά τις αρχές του περασμένου Νοέμβρη. Ο τίτλος αυτής της πραγματικά σπουδαίας έκθεσης, «Παρίσι – Αθήνα. Η γέννηση της σύγχρονης Ελλάδας, 1675-1919» [«Paris – Athènes : naissance de la Grèce moderne 1675-1919»], υποδηλώνει μια διακειμενικότητα, όπου αυτός ακριβώς ο διαθεματικός της χαρακτήρας είναι που τη διαπνέει απ' άκρη σ' άκρη. Η έκθεση όντως είναι διαμορφωμένη με έναν ευφυή και επιστημονικό τρόπο – θα μπορούσε να αποτελεί θέμα εκπόνησης διδακτορικής διατριβής– με τη μοναδικότητα των Γάλλων στην ενορχήστρωση μιας άριστης ενότητας μορφής-περιεχομένου, που αναδεικνύει τους επιμέρους πολιτιστικούς, ιστορικούς, οικονομικούς και καλλιτεχνικούς δεσμούς μεταξύ των δύο χωρών. Να αναφέρουμε πως αυτές οι συγκριτικές εκθέσεις-μελέτες είναι και το μεγάλο ατού των Γάλλων, που αντιλαμβάνονται τις τέχνες και τις επιστήμες μέσα από την αδιαίρετη ενότητά τους και μόνο, όπως άλλωστε μαρτυρούν οι επιγραφές των πυλών του Πανεπιστημίου της Σορβόνης. Με μια ιδιαίτερη πάντα αδυναμία στη λογοτεχνία, που ίσως να την έχουν κάπως ψηλότερα από τις υπόλοιπες τέχνες, όπως μας δείχνουν, άλλωστε, οι τάφοι του Βίκτωρος Ουγκώ, του Εμίλ Ζολά, του Αλέξανδρου Δουμά και των φιλοσόφων Βολταίρου και Ρουσσώ στις «κρύπτες» του Πάνθεον στο Παρίσι. (Στους μεγάλους άνδρες της, η ευγνωμονούσα πατρίδα, αναφέρει η επιγραφή πάνω από την είσοδο).

* Ιατρός, συγγραφέας, υποψήφιος διδάκτορας της Σχολής Καλών Τεχνών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων (Τμήμα Εικαστικών Τεχνών και Επιστημών της Τέχνης).

** Για τη συγγραφή αυτού του κειμένου αξιοποιήθηκαν στοιχεία από το βιβλίο του Βασίλη Ραφαηλίδη *Ιστορία (κομμοκρατική) του Νεοελληνικού Κράτους 1830-1974* (Αθήνα 1993) και από το άρθρο της Αναστασίας Τσαγκαράκη «Οι Γάλλοι Φιλέλληνες στον Αγώνα της Ανεξαρτησίας», που δημοσιεύθηκε στη *Ναυτική Επιθεώρηση*, 174/589, 46-67. Επίσης, μεγάλο ρόλο έπαιξαν οι εικόνες από τη μνήμη και το «ψυχικό πλάσμα» του γράφοντα, κατά την αλληλεπίδραση που βίωσα παρακολουθώντας την έκθεση «Παρίσι – Αθήνα. Η γέννηση της σύγχρονης Ελλάδας, 1675-1919» στο Μουσείο του Λούβρου, τον Νοέμβρη του 2021.

Τις ημέρες εκείνες του Νοέμβρη, παράλληλα με την έκθεση «Παρίσι – Αθήνα (...)», μπορούσε κανείς να επισκεφθεί στο Εθνικό Μουσείο Πικάσο τη συγκριτική έκθεση «Πικάσο – Ροντέν» και στο Μουσείο Ορανζερί στον Παρισινό Κήπο του Κεραμεικού τη συγκριτική έκθεση των ζωγράφων «Soutine – De Kooning» με αναφορές σε επιρροές και μελέτες σύνδεσης των έργων των εν λόγω δημιουργών (αξιοζήλευτοι πραγματικά οι Γάλλοι σε κάτι τέτοια). Να αναφέρουμε πως η έκθεση «Παρίσι – Αθήνα (...)» άνοιξε τις πόλες της στις 30 Σεπτέμβρη 2021 και θα παραμείνει ανοιχτή έως τις 7 Φεβρουαρίου 2022. Συνδιοργανώτρια της έκθεσης –με σημαντική συμβολή– είναι η Εθνική Πινακοθήκη – Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτσου, που είναι εκ των βασικών δανειστών έργων, 29 στο σύνολο, εκ των οποίων 22 ζωγραφικά και 7 γλυπτά. Έμφαση δίνεται σε έργα που παρουσιάστηκαν στις Παγκόσμιες Εκθέσεις του Παρισιού κατά τον 19ο αιώνα: έργα των Νικηφόρου Λύτρα, Νικολάου Γύζη, Γεωργίου Ιακωβίδη (Σχολή του Μονάχου), όπως και ζωγράφων που σπούδασαν και έζησαν στο Παρίσι, του Θεοδώρου Ράλλη και του Ιακώβου Ρίζου.

ΕΙΚΟΝΑ 1: Η αφίσα της έκθεσης «Παρίσι – Αθήνα. Η γέννηση της σύγχρονης Ελλάδας, 1675-1919»

Το εξώφυλλο-αφίσα της έκθεσης είναι ένας πίνακας του Ρίζου με τίτλο «Αθηναϊκή βραδιά» και αποπνέει την ατμόσφαιρα τέχνης της «Μπελ Επόκ» που αναπτύσσεται στο Παρίσι κατά τα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα. Στην Παγκόσμια Έκθεση του 1900 η «Αθηναϊκή βραδιά» τιμήθηκε με το αργυρό μετάλλιο. Στη σύγχρονη μεγάλη αυτή ιστορική, πολιτισμική και κατά βάση εικαστική έκθεση «Παρίσι – Αθήνα (...)» συμμετέχει επίσης το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο της Αθήνας, το Μουσείο Μπενάκη και οι Εφορείες Αρχαιοτήτων Ανατολικής Αττικής και Κυκλάδων. Η έκθεση ξεδιπλώνει ένα αρχαιολογικό νήμα, ιστορικό-χρονολογικό για την ακρίβεια, εκκινώντας από τον 17ο και 18ο αιώνα, όταν Γάλλοι διπλωμάτες στην Υψηλή Πύλη ανακαλύπτουν την Ελλάδα, που τότε ανήκε στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, και όταν ο Αγώνας για ανεξαρτησία, δηλαδή η Ελληνική Επανάσταση του 1821, και ακριβέστερα ο εξαετής ανταρτοπόλεμος, έως το 1827 (θα αναφερθούμε αργότερα σε αυτήν την κομβική χρονολογία του 1827), με τα έντονα ηρωικά χαρακτηριστικά του ανέπτυξε στους λαούς της Ευρώπης ισχυρά φιλελληνικά αισθήματα.

Η γαλλική περιηγητική λογοτεχνία της εποχής αντανακλά την αμηχανία των ταξιδιωτών φιλελλήνων –θαυμαστών της Κλασικής Ελλάδας– όταν αντίκριζαν την τόσο λυπηρή εικόνα της τότε Ελλάδας που στέναζε υπό τον οθωμανικό ζυγό. Το έργο και η επαναστατική δράση του Ρήγα Φεραίου αντικατοπτρίζουν το εξεγερτικό πνεύμα που κυριαρχούσε στην Ευρώπη. Σε αυτό κυρίαρχο ρόλο έπαιξε η Γαλλική Επανάσταση του 1789. Η ελληνική διασπορά της Ρωσίας που διαβιούσε σε ιδιαιτέρως ευνοϊκές συνθήκες, προχώρησε στη σύσταση της Φιλικής Εταιρείας. Επικεφαλής της ήταν ο Αλέξανδρος Υψηλάντης που έδωσε το σύνθημα του ξεσηκωμού στο Ιάσιο της Μολδοβλαχίας, στις 25 Φεβρουαρίου του 1821.

Τα κύματα των Γάλλων φιλελλήνων που κατέφθασαν στην Ελλάδα για να βοηθήσουν στον Αγώνα της Ανεξαρτησίας –με το αζημίωτο φυσικά για τη μητέρα πατρίδα τους–, τα αποτελούσαν κυρίως αξιωματικοί του γαλλικού στρατού. Ανάμεσά τους ξεχώριζε το όνομα του συνταγματάρχη Ολιβιέ Βουτιέ (Olivier Voutier). Ο Βουτιέ ήταν επίσης συγγραφέας βιβλίων για την Ελλάδα και τα έσοδα από την πώλησή τους διατέθηκαν υπέρ του Αγώνα των Ελλήνων. Ο Βουτιέ επικεντρώθηκε σε μελέτες σχετικά με τη μορφή του πολέμου την οποία είχαν υιοθετήσει οι Έλληνες, δηλαδή τον ανταρτοπόλεμο, που βασιζόταν στη γνώση των μέσων και των συνθηκών του αντιπάλου. Επεσήμανε τη μεγάλη δυσκολία που αντιμετώπιζε η Ελλάδα στη δημιουργία τακτικού στρατού και το γεγονός πως ο ανταρτοπόλεμος δεν απαιτούσε άλλου τύπου στρατιώτες παρά μόνο τα παλληκάρια. Βέβαια, όπως θα δούμε παρακάτω, η λύση στο ελληνικό θέμα επρόκειτο να δοθεί τελικά οριστικά μέσω θαλάσσης.

Το όνομα του φοβερού αυτού φιλέλληνα συνδέθηκε –και όχι άδικα– με την υπόθεση του αγάλματος της Αφροδίτης της Μήλου, που «παραδόθηκε», την 1η Μαρτίου 1821, στον βασιλιά της Γαλλίας Λουδοβίκο ΙΗ΄ και δωρήθηκε, κατόπιν, από αυτόν στο Μουσείο του Λούβρου, όπου και παραμένει έως σήμερα για διακόσια χρόνια, όσα δηλαδή και τα χρόνια της εθνικής μας παλιγγενεσίας. Και όχι απλώς

στέκει εκεί, αλλά θα στέκει εις τον αιώνα –της ανεξαρτησίας– τον άπαντα, καθώς, σύμφωνα με την αδιάψευστη λαϊκή ρήση, «ουδέν μονιμότερον του προσωρινού»!

ΕΙΚΟΝΑ 2: Όψη εισόδου της έκθεσης «Παρίσι – Αθήνα (...)», στο Μουσείο του Λούβρου.
(Παρίσι 6 Νοεμβρίου 2021, φωτογραφικό αρχείο Σπύρου Γ. Μπρίκου)

Κάπου εκεί εδράζει, σύμφωνα με τη γνώμη του γράφοντα περιηγητή και μελετητή τέχνης, και ο κεντρικός πυρήνας του νοήματος της έκθεσης «Παρίσι – Αθήνα (...)». Οι Γάλλοι, άλλωστε, δεν το κρύβουν. Στην έκθεση υπάρχει αντίγραφο της Αφροδίτης της Μήλου, μικρότερου βέβαια μεγέθους αλλά σε περίοπτη θέση, ενώ η αυθεντική Αφροδίτη είναι τοποθετημένη σε άλλον εκθεσιακό χώρο, εντός βέβαια του Μουσείου του Λούβρου (είναι όντως πολύ εντυπωσιακή όταν τη βλέπει κανείς από κοντά!). Οι γενναιόδωροι Γάλλοι, για την ιστορία, άφησαν και ένα αντίγραφο του εν λόγω αγάλματος, που φτιάχτηκε στα εργαστήρια του Μουσείου του Λούβρου, στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Μήλου, εις μνήμην του αρχαίου ελληνικού και αθάνατου πνεύματος.

Η Γαλλία ήταν μία από τις τρεις Μεγάλες Δυνάμεις που ενεπλάκησαν στο περι-

βόητο «Ανατολικό Ζήτημα», το οποίο προέκυψε λόγω της καταρρέουσας Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και της σύστασης του νέου ελληνικού κράτους, του πρώτου ευρωπαϊκού «έθνους-κράτους», όπως επικράτησε να λέγεται στα εγχειρίδια της ιστορίας (ακαδημαϊκής κατά βάση γραφής και προσέγγισης). Οι άλλες δύο Δυνάμεις ήταν η Αγγλία και η Ρωσία. Οι τρεις αυτές χώρες, που πρωτοστάτησαν στις εξελίξεις στην πάντα ευαίσθητη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, δεν ενήργησαν τόσο από φιλελληνισμό –αν και το φιλελληνικό κίνημα ήταν, όπως αναφέραμε, πολύ ισχυρό– όσο από συμφέρον. Η Αγγλία ως παραδοσιακή θαλασσοκράτειρα που δεν ανεχόταν τη ρευστή κατάσταση που είχε δημιουργηθεί στο Αιγαίο (που ούτε στα ψάρια του δεν ανήκει πια), έψαχνε για ένα συμμαχικό κράτος με σαφές μέτωπο στη θάλασσα. Η Ρωσία αναζητούσε και αυτή τρόπους «εξόδου» στη Μεσόγειο, όπου ο «προαιώνιος εχθρός της», η Τουρκία, δεν της άφηνε περιθώρια. Η «ειλικρινής» για τις προθέσεις της Γαλλία, ως μεσογειακή χώρα και λόγω του φιλελευθερισμού που αναδύθηκε από τη Γαλλική Επανάσταση, έδωσε την απαιτούμενη ώθηση και στην Ελληνική Επανάσταση.

Διπλή, με λίγα λόγια, είναι η επέτειος που εγκαινιάστηκε με την εικαστική έκθεση «Παρίσι – Αθήνα (...)»: η Επανάσταση των καταπιεσμένων Ελλήνων από τη μια, το 1821, και η «έλευση» της Αφροδίτης της Μήλου, την ίδια ακριβώς χρονιά, από την Ελλάδα στο μυοκάρδιο της Γαλλίας, το Παρίσι, και πιο συγκεκριμένα στο Μουσείο του Λούβρου, χωρίς, φυσικά, τα δύο της χέρια. Αυτά χάθηκαν κατά την επεισοδιακή της μεταφορά, παρότι βρέθηκαν στην ανασκαφή κοντά στον βασικό κορμό του αγάλματος και περισυλλεγήσαν. Ίσως πετάχτηκαν στη θάλασσα –χωρίς να προλάβουν να συναρμολογηθούν δυστυχώς ποτέ– πάνω σε κάποια συμπλοκή των βιαστικών και βίαιων Γάλλων ναυτών κατά το φόρτωμα του αγάλματος στο πλοίο, που ακολούθησε μετά τη «μεγάλη ανακάλυψη» του από αιώνες «θαμμένου» αρχαιοελληνικού κάλλους σε χωράφι της Μήλου.

Η «άφιξη» της Αφροδίτης της Μήλου στο Λούβρο έγινε, όπως προαναφέραμε, την 1η Μαρτίου του 1821. Το άγαλμα, η κατασκευή του οποίου χρονολογείται στα τέλη της ελληνιστικής και στις αρχές της ρωμαϊκής εποχής (150-50 π.Χ.), βρέθηκε στις 8 Απριλίου του 1820 από τον Κεντρωτά, έναν μεσίτη, τρόπον τινά, της εποχής, ο οποίος έσκαβε στο πεζούλι του βγάζοντας πέτρες από αρχαία ερείπια που υπήρχαν εκεί. Λίγο πιο πέρα Γάλλοι αξιωματικοί έκαναν ανασκαφές για αρχαία. Όταν ο Κεντρωτάς (αλλού αναφέρεται ως Γιώργος, αλλού ως Θεόδωρος) ανακάλυψε πελεκημένο μάρμαρο, δύο Γάλλοι ναύτες που συμμετείχαν σε γειτονικές ανασκαφές, έσπευσαν να τον βοηθήσουν. Ο «πυρετός των αρχαιοτήτων» είχε ήδη από καιρό καταλάβει τους Γάλλους, για τα καλά όμως, και είχαν συνεχή επικοινωνία με πρόξενους και πρέσβεις της πατρίδας τους στην Κωνσταντινούπολη, στη Σμύρνη και αλλού. Επικεφαλής των ανασκαφών δίπλα στο χωράφι του Κεντρωτά ήταν ο τρομερός φιλέλληνας που προ ολίγου σκιαγραφήσαμε, ο συνταγματάρχης Βουτιέ –αιωνία του η μνήμη–, ο οποίος έχοντας σπουδάσει λίγη αρχαιολογία άρχισε αμέσως να σχεδιάζει το εύρημα, ειδοποιώντας ταυτόχρονα τους συμπατριώτες του

για τη μεγάλη του αυτή ανακάλυψη. Ενημέρωσε αμέσως τον Γάλλο υποπρόξενο στη Μήλο, ο οποίος άρχισε χωρίς καθυστέρηση τα παζάρια με τους ντόπιους στέλνοντας και αυτός σήμα στον Μαρκήσιο ντε Ριβιέρ, πρόξενο των Γάλλων στην Υψηλή Πύλη. Όσο το παζάρι καθυστερούσε –είχε αναμιχθεί σε αυτό ολόκληρο το νησί, φυσικά και οι δημογέροντες μαζί αλλά και ο Κεντρωτάς–, πολιτικές πιέσεις άρχισαν να ασκούνται από την Υψηλή Πύλη. Ο νόμος, άλλωστε, όριζε αυστηρά ότι όλες οι αρχαιότητες όφειλαν να καταλήγουν στην Κωνσταντινούπολη και ο σουλτάνος ως συλλογικός dealer ήταν εκείνος που είχε το δικαίωμα να τις μοιράζει κατά το δοκούν, ασκώντας με αυτόν τον τρόπο εξωτερική πολιτική με μέσα κολακείας απέναντι στα έθνη που είχε ανάγκη στη δύσκολη εκείνη συγκυρία της καταρρέουσας Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Οι διαπραγματευτές των Γάλλων με τους προεστούς, τους ιερείς και τους δημογέροντες του νησιού (όλοι μέσα στο κόλπο της μοιρασιάς, αιώνες τώρα), κράτησαν δύο ημέρες, άλλα οι πολιτισμένοι φιλέλληνες –πάνω από όλα– Γάλλοι αξιωματικοί πήραν τελικά με τη βία τη θεά της ομορφιάς Αφροδίτη δίνοντας μερικές εκατοντάδες τουρκικά πιάστρα για αποζημίωση. Στις 25 Ιανουαρίου 1826, με σύμφωνο που υπεγράφη παρουσία μαρτύρων κληρικών (κατά πως λέει και το τραγούδι του Δ. Τσακνή, *...η σύμβαση υπογράφηκε με μάρτυρες πολλούς...*), όπως του αρχιμανδρίτη Μιχελή, του Μιχαήλ Λογοθέτη, του Ιάκωβου Αρμένη και φυσικά του υποπρόξενου Louis Brest, οι γαλλικές Αρχές αποζημίωσαν –μια κι έξω– τους κατοίκους της Μήλου για την προίκα που τους έδωσαν αλλά και για ενδεχόμενες –τάχα μου– ποινές από την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Όλοι οι παραπάνω –Έλληνες τώρα– δήλωσαν με περίσσεια εθνική υπερηφάνεια ότι έναντι 7.218 τουρκικών πιάστρων παραιτούνταν οι ίδιοι και όλοι οι απόγονοί τους από κάθε περαιτέρω αποζημίωση. Θαυμαστή η πολιτική των συμμάχων μας Γάλλων! Αξίζει να σημειωθεί ότι για «εθνικούς λόγους» καθαρά –και στο πλαίσιο ενός αρχαιολογικού πολέμου που ήταν μέρος, άλλωστε, της εξωτερικής πολιτικής, μιας και τότε σε όλη τη «λόγια» Ευρώπη είχε ξεσπάσει εκείνος ο «ιερός πόλεμος» για την απόκτηση, δηλαδή την οικειοποίηση (την κλοπή, αν θέλουμε να ακριβολογήσουμε) αρχαιοτήτων– οι Γάλλοι πέταξαν στον κάλαθο των αγρήστων την αριστερή γωνία της βάσης του αγάλματος· εκεί αναγραφόταν το όνομα του γλύπτη Αλεξάνδρου και, επειδή ήθελαν να προβάλλουν διεθνώς το απόκτημά τους προπαγανδίζοντας πως ήταν έργο του Πραξιτέλη και προερχόταν κατευθείαν από την καρδιά της Κλασικής Ελλάδας, έπρεπε να βρουν τον πλέον κατάλληλο τρόπο για να ξεφορτωθούν το αποτύπωμα-υπογραφή του πραγματικού δημιουργού. Μύλος με άλλα λόγια η κατάσταση με την «πολιτισμένη» Γαλλία.

Βέβαια, δεν θα μπορούσαμε να παραλείψουμε και τα αρχαιολογικά «ανδραγαθήματα» των συμμάχων στην ανεξαρτησία της Ελλάδας Άγγλων. Το 1799 ο ξακουστός λόρδος Έλγιν διορίστηκε πρεσβευτής της Μεγάλης Βρετανίας στην Υψηλή Πύλη στην Κωνσταντινούπολη. Όταν τα διεθνή πολιτικά γεγονότα οδήγησαν την Τουρκία σε συμμαχία με τη Μεγάλη Βρετανία εναντίον της Γαλλίας, ο σουλτάνος έδειξε την εύνοιά του στον Έλγιν ως Βρετανό πρεσβευτή, ο οποίος άδραξε την

ΕΙΚΟΝΕΣ 3-4: (Αριστερά): Η Αφροδίτη της Μήλου στο Μουσείο του Λούβρου.
 (Δεξιά): Η Νίκη της Σαμοθράκης στο Μουσείο του Λούβρου.
 (Παρίσι 6 Νοεμβρίου 2021, φωτογραφικό αρχείο Σπύρου Γ. Μπρίκου)

ευκαιρία για να ωφεληθεί προσωπικά και να αποκτήσει μια τεράστια συλλογή από αρχαιότητες, στρέφοντας το αμείωτο ενδιαφέρον του και την προσοχή του στα μνημεία της Ακρόπολης και κυρίως στον Παρθενώνα. Από το 1801 έως το 1804 τα συνεργεία του Έλγιν δρούσαν ανενόχλητα στην Ακρόπολη προκαλώντας σοβαρές ζημιές στα γλυπτά καθώς και στο υπόλοιπο μνημείο. Από τους 97 στο σύνολο σωζόμενους λίθους της ζωφόρου του Παρθενώνα, οι 56 βρίσκονται στο Λονδίνο και οι 40 στην Αθήνα. Από τις 28 σωζόμενες μορφές των αετωμάτων 19 βρίσκονται στο Λονδίνο και 9 στην Αθήνα. Να μην ξεχνάμε όμως ποτέ πως, όσο βέβαιο είναι το ότι μέρος της αρχαίας μας κληρονομιάς το δώσαμε προίκα στις Μεγάλες Δυνάμεις, άλλο τόσο σίγουρο είναι πως χρωστάμε την ύπαρξή μας ως κράτος χάρη στην ίδια την πολιτική των ξένων και στα δάνεια που χορηγούσαν διαρκώς, για να συντηρούν το κράτος-αποικία που λέγεται Ελλάδα για λόγους αυστηρά γεωπολιτικούς και όχι φιλελληνικούς.

Κατά την επίσκεψη του γράφοντος στο Μουσείο του Λούβρου, στις αρχές του Νοέμβρη του 2021, 200 χρόνια μετά το ξέσπασμα της Ελληνικής Επανάστασης, εκείνη η αρχική αμηχανία, το βασανιστικό αίσθημα αμφιθυμίας που προκλήθηκε κατά την πρώτη επαφή με τη σπουδαία αυτή σύγχρονη επετειακή εικαστική έκθε-

ΕΙΚΟΝΑ 5: «Κεφάλι Σατόρου» του Γιαννούλη Χαλεπά στο Μουσείο του Λούβρου.
(Παρίσι 6 Νοεμβρίου 2021,
φωτογραφικό αρχείο Σπύρου Γ. Μπρίκου)

ση, συνεχιζόταν όσο παρατηρούσα και κατέγραφα λεπτομέρειες του περιεχομένου και της μορφής των θεματικών ενοτήτων και των εκθεμάτων. Χαρμολύπη, σαν σε ταύτιση με το διαγεγραμμένο μειδίαμα μιας προτομής του Γιαννούλη Χαλεπά με το κεφάλι Σατόρου και τη σκέψη να πηγαίνει σε εκείνη την αιώνια σύγκρουση που την αναδείξανε μοναδικά οι αρχαίοι Έλληνες και δεν είναι τίποτα άλλο από την αέναη αντίθεση μεταξύ απολλώνιου και διονυσιακού πνεύματος κατά την εξέλιξη των πολιτισμών. Πολλά ήταν εκείνα που τελικά ειπώθηκαν αιώνες πριν τη διαλεκτική του Χέγκελ. Η μήπως ήταν η ίδια η τρέλα, ο ψυχισμός του Χαλεπά, αποτυπωμένα στο πρόσωπο ενός δημιουργήματός του; Είναι και η επαναφορά στο μυαλό του συντάκτη του κειμένου αυτού όλης εκείνης της ανεπίσημης μα ζώσας «μικροϊστορίας» –που εύστοχα είχε ορίσει ο Γάλλος φιλόσοφος Μισέλ Φουκώ– του πολυπαθου εκείνου «πολιτισμικού τόπου» που λέγεται Ελλάδα, η οποία κάποτε ξεσηκώθηκε ενάντια στον κατακτητή:

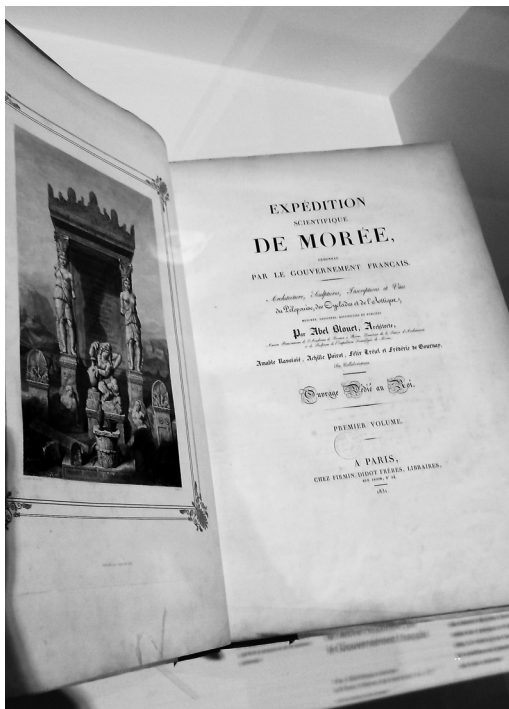
...Και που πολέμησαν τον Τούρκο κατα-

κτητή οι καταπιεσμένοι και πεινώντες, ασχέτως θρησκευμάτων και ασχέτως εθνικότητας. Και που ήταν πολλές χιλιάδες οι μουσουλμάνοι Έλληνες τότε, ανάμεσα στους οποίους και οπλαρχηγοί σαν τον Οδυσσέα Ανδρούτσο. Και τουλάχιστον οι μισοί από τους οπλαρχηγούς αλλά και τους αγωνιστές ήταν Αρβανίτες. Αρβανίτης σίγουρα ήταν ο Μιαούλης, η Μπουμπουλίνα και δεκάδες άλλοι. Και δεδηλωμένα φιλοαρβανίτης αλλά και φιλομουσουλμάνος ήταν ο μέγιστος των οπλαρχηγών Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ο αναμφισβήτητος ηγέτης της Επανάστασης... Η νοητή αυτή «συνομιλία» του επισκέπτη και μελετητή της έκθεσης αυτής στο Μουσείο του Λούβρου με τον αείμνηστο Βασίλη Ραφαηλίδη και το εξαιρετικό του σύγγραμμα *Ιστορία (κωμικοτραγική) του Νεοελληνικού Κράτους 1830-1974* ήταν και μια ενσυνείδητη –ή ασυνείδητη μάλλον– προσπάθεια «απόδρασης» από όλα εκείνα τα γεωμετρικά πλαίσια των ιδεολογημάτων, της «αιματολογικής» εθνολογίας και μιας φερόμενης ως γραμμικής εξέλιξης «ρίζας» της φυλής ή του «έθνους» από τους αρχαίους χρόνους

μέχρι σήμερα. Δυστυχώς οι Γάλλοι, αν και ειλικρινείς για τις δικές τους προθέσεις απέναντι στην Ελλάδα (ποτέ δεν έκρυψαν, άλλωστε, ότι μας είχαν βάλει από νωρίς στο μάτι), σκοπίμως αποκρύπτουν την ανεπίσημη «μικροϊστορία» μας, μέρος της οποίας ήταν και ο εμφύλιος σπαραγμός που προκάλεσαν οι ίδιες οι ξένες Δυνάμεις με το ξέσπασμα της Ελληνικής Επανάστασης, μέσω των δαυνείων, και τη χάραξη μακροπρόθεσμης πολιτικής επιρροής (από καθεμία από αυτές).

Η εικαστική έκθεση είναι αρκετά straight και γραμμικά δοσμένη ακολουθώντας πιστά τα σχολικά εγχειρίδια αλλά και τη συντηρητική και υποκριτική ακαδημαϊκή κοινότητα. Σε αυτό παίζει ρόλο και η συνδιοργανώτρια ελληνική πλευρά. Τίποτα πέρα από τον αναπαραγόμενο αστικό μύθο. Τα πρωτόκολλα τηρούνται αυστηρά, παρόλο που η έκθεση εντυπωσιάζει ως προς τη διαθεματικότητα, την επιστημονική αρτιότητα και τις διακειμενικές της γέφυρες σύνδεσης. Να θυμίσουμε για τη δική μας ιστορία πως μαζί με τον μεγάλο Βασίλη Ραφαηλίδη, ο Κωστής Παπαγιώργης, ο Γιάννης Κορδάτος αλλά και ο Γιάννης Σκαρίμπας ήταν από εκείνους που αποτόλμησαν από ελληνικής πλευράς να αμφισβητήσουν τους ακρογωνιαίους «εθνικούς» μας θρύλους. Και φυσικά σωστά έπραξαν.

Οι Γάλλοι εκθέτουν και κάτι άλλο ακόμα σπουδαίο στο αφιέρωμά τους για τα 200 χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση. Το έκθεμα ονομάζεται «Expédition de Morée», «Εκστρατεία του Μοριά». Και το πρωτότυπο σύγγραμμα που παρουσιάζεται στην έκθεση έχει τον τίτλο *Expédition Scientifique de Morée*. Αναφέρεται στην αποστολή του γαλλικού εκστρατευτικού σώματος στην Πελοπόννησο μεταξύ των ετών 1828 και 1833 κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης του 1821, με σκοπό την απελευθέρωση της περιοχής από τις τουρκοαιγυπτιακές κατοχικές δυνάμεις, που συνοδεύτηκε από μια καλά οργανωμένη επιστημονική εκστρατεία με εντολή της Γαλλικής Ακαδημίας. Η γαλλική εκστρατευτική δύναμη αριθμούσε

ΕΙΚΟΝΑ 6: Το σύγγραμμα *Expédition Scientifique de Morée* στο Μουσείο του Λούβρου. (Παρίσι 6 Νοεμβρίου 2021, φωτογραφικό αρχείο Σπύρου Γ. Μπρίκου)

15.000 άνδρες υπό την αρχηγία του στρατηγού Νικολά-Ζοζέφ Μαιζόν. Όπως και στην Εκστρατεία της Αιγύπτου του Ναπολέοντα Βοναπάρτη, όπου μια επιτροπή επιστημών και τεχνών συνόδευσε τη στρατιωτική εκστρατεία, έτσι και στην Πελοπόννησο μια επιστημονική επιτροπή, η «Επιστημονική Αποστολή του Μοριά» («Mission Scientifique de Morée») ακολουθούσε τα στρατεύματα. Μεταξύ των μελών της αποστολής υπήρχαν 19 επιστήμονες διαφόρων ειδικοτήτων, όπως φυσική ιστορία, αρχαιολογία, αρχιτεκτονική-γλυπτική. Το έργο τους αποδείχθηκε ιδιαίτερα κρίσιμο για την ανάπτυξη του νέου ελληνικού κράτους και αποτέλεσε ορόσημο στην ιστορία της σύγχρονης Αρχαιολογίας. Το 1846 ιδρύθηκε η Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή και στη συνέχεια και άλλα ξένα αρχαιολογικά ινστιτούτα, για να ακολουθήσουν οι οργανωμένες πια ανασκαφές στη Δήλο, τους Δελφούς και την Ακρόπολη. Το τερπνόν –ανά τους αιώνες– μετά του ωφελίμου...

Μετά την άφιξη της στρατιάς του στρατηγού Μαιζόν, η γαλλική κυβέρνηση θα υποβάλει στον Κυβερνήτη της Ελλάδας Ιωάννη Καποδίστρια αίτημα για την οργάνωση του ελληνικού στρατού με γαλλική οικονομική βοήθεια της τάξεως των 100.000 φράγκων ανά μήνα, με την προϋπόθεση ότι ο διοικητής θα είναι Γάλλος. Τα ποσά που δαπανήθηκαν επίσημα από τη γαλλική κυβέρνηση για την οργάνωση και τη συντήρηση του τακτικού στρατού, ανήλθαν για την τριετία 1828-1830 σε 6.623.960 φράγκα. Πρόκειται για την πλέον ξεκάθαρη έκφραση επιβολής της γαλλικής πολιτικής στα ελληνικά πράγματα. Επίσης, τον Μάιο του 1828 ήρθε στην Ελλάδα ο πρώτος ξένος πρεσβευτής, ο Γάλλος στρατηγός Ζισερό ντε Σαιν Ντεβίλ, που αντί διαπιστευτηρίων είχε μαζί του 500.000 φράγκα. Και οι Άγγλοι, βέβαια, δεν υστέρησαν. Λίγα χρόνια νωρίτερα από τους χορηγούς Γάλλους, και συγκεκριμένα στις 30 Νοεμβρίου 1823, όμιλος Άγγλων τραπεζιτών χορήγησε στη μαχόμενη Ελλάδα δάνειο ύψους 800.000 στερλινών για τις άμεσες ανάγκες των επαναστατών. Όμως η μεγαλύτερη, αδιαμφισβήτητη, ημέρα για την ανεξαρτησία της εξεγερμένης Ελλάδας ήταν η 8η Οκτωβρίου 1827, όταν οι τουρκοαιγυπτιακές δυνάμεις συντρίφθηκαν, όχι στην ξηρά αλλά στη θάλασσα, στην περιβόητη ναυμαχία του Ναυαρίνου. Εκεί ο συμμαχικός στόλος των Άγγλων-Γάλλων-Ρώσων έστειλε στον βυθό μέσα σε τρεις ώρες σφυροκοπήματος τον τουρκοαιγυπτιακό στόλο, δίνοντας έτσι αίσιο τέλος στον δύσκολο ανταρτοπόλεμο των Ελλήνων, που είχε κρατήσει σθεναρά για έξι ολόκληρα χρόνια αλλά βρισκόταν τώρα σε απόλυτο αδιέξοδο.

Η σπουδαία αυτή έκθεση «Παρίσι – Αθήνα (...)», που πυροδότησε μεγάλο κύκλο συνειρμών στον περιηγητή και συντάκτη αυτού του κειμένου, κοσμείται επίσης από πίνακες του εξαισίου Γάλλου ζωγράφου Ευγένιου Ντελακρουά, με το πολύ γνωστό έργο του που παριστάνει τη γυναίκα-Ελλάδα στα ερείπια του Μεσολογγίου. Δεσπόζει, άλλωστε, η γυναικεία φιγούρα στους Γάλλους ζωγράφους και ειδικά στον Ντελακρουά με τη γυναίκα-Ελευθερία να οδηγεί τον λαό στον πασίγνωστο ομότιτλο πίνακα. Η Μαριάν (Marianne), άλλωστε, είναι η αλληγορική μορφή της Γαλλικής Δημοκρατίας. Είναι η γυναικεία φιγούρα με τον φρυγικό σκούφο, ένα εθνικό σύμβολο που κατέχει τιμητική θέση στα επίσημα κτήρια της Γαλλίας. Αντι-

ΕΙΚΟΝΑ 7: «Η Ελλάδα στα ερείπια του Μεσολογγίου», του Ευγένιου Ντελακρουά, στο Μουσείο του Λούβρου. (Παρίσι 6 Νοεμβρίου 2021, φωτογραφικό αρχείο Σπύρου Γ. Μπρίκου)

ΕΙΚΟΝΑ 8: «Η Ελευθερία οδηγεί τον λαό», του Ευγένιου Ντελακρουά, στο Μουσείο του Λούβρου. (Παρίσι 6 Νοεμβρίου 2021, φωτογραφικό αρχείο Σπύρου Γ. Μπρίκου)

προσωπεύει τις αξίες της Γαλλικής Επανάστασης: Ελευθερία, Ισότητα, Αδελφσύνη. Στο Πάνθεον του Παρισιού εμβληματικά είναι τα γυναικεία αγάλματα, το κεντρικό (με την επιγραφή: *La Convention Nationale*) να κρατά σπαθί στο χέρι συμβολίζοντας την τρίτη κυβέρνηση της Γαλλικής Επανάστασης (τη Συμβατική Εθνοσυνέλευση), και τα άλλα γυναικεία γλυπτά και αγάλματα που παρουσιάζονται να προτάσσουν τα στήθη τους. Το Πάνθεον είναι φανερό πως λειτουργεί ως ένα μη θρησκευτικό μασωλείο, μιας και η τομή της Γαλλικής Επανάστασης ήταν τόσο βαθιά στο εποικοδόμημα, δηλαδή στους θεσμούς, τις αντιλήψεις και στις ιδέες της κοινωνίας, ώστε οι εθνικοί τους ήρωες (και σε αυτούς συμπεριλαμβάνονται οι επιστήμονες, οι συγγραφείς, οι φιλόσοφοι και όχι μόνο οι στρατηγοί) να μην «ανακατεύονται» με τη μεταφυσική και τα θρησκευτικά πιστεύω, πόσο μάλλον με τη θεσμοθετημένη θρησκευτική εξουσία που λύνει και δένει σε τριτοκοσμικά κράτη τύπου σύγχρονης Ελλάδας, όπως και αλλού!

Τι είναι όμως εκείνο που φαίνεται να «αφαιρούν» τελικά οι Γάλλοι από τη σπουδαία έκθεση που συνδέει το Παρίσι με την Αθήνα, τις πρωτεύουσες δηλαδή των

δύο συμμαχικών κρατών; (Και συνηγορούν σ' αυτό οι συνδιοργανωτές Έλληνες, δηλαδή η Εθνική Πινακοθήκη – Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτσου και το Μουσείο Μπενάκη που συμμετέχει.) Ενώ ο ιστός έχει υφανθεί με μαεστρία αναδεικνύοντας τους δεσμούς των δύο κρατών σε πολιτιστικό, ιστορικό, πολιτικό και οικονομικό επίπεδο με έναν τρόπο επιστημονικό και διακειμενικό, κάτι φαίνεται σκοπίμως να μην περνάει ούτε καν στα ψιλά γράμματα της έκθεσης. Κλείνοντας τα μάτια ο συντάκτης αυτού του κειμένου και αφού περιηγήθηκε για ώρες μέσα στον λαβύρινθο του Λούβρου, ολοκληρώνοντας την «ανάγνωση» της έκθεσης, φαντάσθηκε εκείνο που δεν αντίκρισαν τα μάτια του: μια αναπαράσταση του δραματικού επιλόγου της ζωής του πρώτου Κυβερνήτη του νέου ελληνικού κράτους Ιωάννη Καποδίστρια. Ο πασίγνωστος μέσα από πολλά ιστορικά βιβλία αλλά και σχολικά εγχειρίδια πίνακας του Ζακυνθινού ζωγράφου Διονυσίου Τσόκου, που βρίσκεται στο Μουσείο Μπενάκη, έλαμπε –με κάθε του λεπτομέρεια στη φαντασία και το μυαλό του γράφοντα– διά της απουσίας του, δυστυχώς. Το λυπηρό είναι πως ο Θεόδωρος Βρυζάκης όπως και άλλοι ζωγράφοι ιστορικών θεμάτων, της Σχολής του Μονάχου, της γαλλικής σχολής και της Μπελ Επόκ περιόδου, ήταν παρόντες με πολλά έργα. Ο πίνακας με το δράμα του Καποδίστρια δεν αντιμετωπίστηκε ποτέ ως τώρα εντός του πλαισίου μιας σοβαρής ιστορικής, πολιτιστικής και καλλιτεχνικής αξιολόγησης. Πλανάται ακόμα σαν αδικαίωτο φάντασμα, σαν τον Άμλετ, μαζί με το δράμα ολόκληρης της σύγχρονης Ελλάδας, η οποία με τον θάνατο ενός σπουδαίου Έλληνα λόγιου, πολιτικού, διπλωμάτη, οραματιστή (οι μετέχοντες της ελληνικής παιδείας είναι Έλληνες σύμφωνα με τον ορισμό του Ισοκράτη), καταράχθηκε στη φατριαστική κομματική δράση των Μαυροκορδάτων, του Κουντουριώτη, των Μιαούληδων, της οικογένειας των πιστολέρο «μαφιόζων» Μαυρομιχαλαίων και των πλούσιων πλοιοκτητών της Ύδρας, μέσω των οποίων εκφραζόταν στο ακέραιο η παρεμβατική πολιτική των συμμάχων μας Αγγλων και Γάλλων. Μια ελεύθερη, σύγχρονη Ελλάδα με λαό κυρίαρχο στον τόπο του σίγουρα έμοιαζε με το νεοσύστατο τότε ελληνικό κράτος, το οποίο στο άψε-σβήσε ίδρυσε –μέσω του Καποδίστρια– 55 σχολεία στην Πελοπόννησο και 44 στα νησιά (σε σύνολο 500.000 κατοίκων της ελεύθερης επί των ημερών του Ελλάδας 14.000 ελληνόπουλα φοιτούσαν σε σχολεία). Το τι πραγματικά επικράτησε μετά τον θάνατό του φάνηκε γρήγορα στη συνέχεια και κρατά σχεδόν καθεστωτικά –για να μην πούμε πραξικοπηματικά– έως τις μέρες μας. 102 χρόνια μετά την εν ψυχρώ δολοφονία του, το επίσημο ελληνικό κράτος θα τον τιμήσει –αισίως– με την ανέγερση ενός ανδριάντα του στο Ναύπλιο. Να σημειωθεί ότι το ίδιο κράτος τίμησε τον Άγγλο φιλέλληνα και υπουργό Εξωτερικών της Μεγάλης Βρετανίας Τζωρτζ Κάνινγκ με ολόκληρη πλατεία (Κάνινγκος), ενώ το άγαλμά του κατασκευάστηκε το 1834! Πάντως οι Γάλλοι τον άνθρωπό τους τελικά θα τον βρουν στο πρόσωπο του Ιωάννη Κωλέττη (εκ Συρράκου ορμώμενου, που το πραγματικό όνομα της οικογένειάς του ήταν Δήμας), του ιδρυτή του γαλλικού κόμματος και πρωθυπουργού των πρώτων χρόνων του νεοελληνικού κράτους (1834-1835 και 1844-1847). Οι συναλλαγές του, η διαφθορά, οι δωροδοκίες και η

κατάχρηση δημόσιας περιουσίας αποτιμήθηκαν θετικά μόνο από τη σύμμαχο Γαλλία, αφού διασφάλιζαν τη μεγαλύτερη δυνατή παρέμβασή της στα εσωτερικά του νεοσύστατου ελληνικού κράτους.

Μεγάλο ατόπημα ήταν το Επιστημονικό Συνέδριο που διοργάνωσε πριν λίγους μήνες ο Σύνδεσμος Συρρακιωτών Πρέβεζας για τον Κωλέττη και την εποχή του, αν λάβουμε υπόψιν μας πως μια από τις πιο σκοτεινές σελίδες της Ελληνικής Επανάστασης ήταν η σύλληψη και η θανάτωση του Οδυσσέα Ανδρούτσου και πως ο Κωλέττης, ως προσωπικός μανιασμένος εχθρός του, όπως και πολλών άλλων σπουδαίων οπλαρχηγών (π.χ. του Θεοδώρου Κολοκοτρώνη αλλά και της Μαντώ Μαυρογένους), πολύ πιθανόν να ήταν και ο ηθικός αυτουργός, ως ισχυρός πολιτικός «άνδρας» που υπήρξε τότε (τα μαρτυρεί όλα αυτά ο Μακρυγιάννης).

Οι Γάλλοι μαζί με τους συμμάχους τους Έλληνες αφαιρούν ένα ολοζώντανο κομμάτι της ελληνικής ιστορίας, που δεν μπορούν να αποτιμήσουν πολιτιστικά και να το αποδώσουν καλλιτεχνικά σε αυτήν την έκθεση. Όμως για τους Γάλλους ένα μόνο είναι βέβαιο –που δεν φαίνεται να ισχύει και για το νέο ελληνικό κράτος, πως οι μετέχοντες της γαλλικής παιδείας και όσοι έδωσαν ανυστερόβουλα τη ζωή τους για τη μητέρα Γαλλία ανήκουν αδιαμφισβήτητα στο Πάνθεον των δικών τους εθνικών ηρώων.

Τελικά το ερώτημα που θα μπορούσε να διατυπωθεί ως πρόταση κατακλείδα αυτού του κειμένου και συγκεφαλαιώνοντας, είναι μάλλον ρητορικό: Είναι η τέχνη μέσο για την άσκηση εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους; Μήπως τελικά είναι αυτή που χρησιμοποιείται ως «όπλο» στο εσωτερικό ενός κράτους για τη δημιουργία, τη συντήρηση και την αναπαραγωγή των μύθων εκείνων που συγκροτούν την όποια «εθνική συνείδηση»;